

HÁTRÁNYOS HELYZETŰ TEHETSÉGES GYEREKEK JÖVŐRE IRÁNYULÓ TERVEI, ASPIRÁCIÓI

Szerzők:

Harsányiné Petneházi Ágnes (Ph.D.)
Nyíregyházi Egyetem

Lestyán Erzsébet (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

Kós Nóra (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

Első szerző e-mail címe:
petnehazi.agnes@nye.hu

Lektorok:

Margitics Ferenc (Ph.D., habil.)
Nyíregyházi Egyetem

Jánvári Miriam Ivett (Ph.D.)
Nyíregyházi Egyetem

és további két anonim lektor...

Absztrakt

A tanulmány arra keresi a választ, hogy egy középiskolai, ötéves komplex tehetség-gondozó programba beválogatott hátrányos helyzetű, alacsony szocioökonómiai státusszal bíró tanulók jövőre irányuló tervei, aspirációi mutatnak-e eltérést a náluk egyébként kedvezőbb helyzetben lévő társaikhoz képest, és ha igen, miben. A szerzők bemutatják a 2000-ben indított, Hátrányos Helyzetű Tanulók Arany János Tehetséggondozó Programját, majd az ott tanuló gyerekek jövőre irányuló terveit, motivációit hasonlítják össze, az ugyanabba a középiskolába járó, nem hátrányos helyzetű diákokéval.

A vizsgálatban az Aspirációs Index kérdőív (Kasser-Ryan, 2005; magyar változat V. Komlói Annamária és munkatársai, 2006) került felvételre. A szerzők az Extrinzik és az Intrinzik motívumokat hasonlították össze egyrészt az AJTP-ben résztvevő és a kontroll csoport, valamint a Komlói-féle átlagokkal. Az eredmények szerint az intrinzik életcélok fontosságának átlaga magasabb mind a kontrollós gyerekek, mind a magyar standard (V. Komlói és mtsai, 2006) átlagánál. Az extrinzik életcélok fontosságának átlagában a két csoport között nem talált szignifikáns különbséget. A programban szerencsésen találkozunk az esélyegyenlőség és a méltányosság elvének érvényesítésére épülő oktatás, a nevelésközpontú pedagógiai koncepciókkal. Ebben a tekintetben modellértékű lehet a jövőbeli hátránykompenzáló programok megalkotói számára is, hiszen olyan értékek és alapeszmék hordozója, amelyeknek minden modern oktatási rendszer vállalt funkcióinak inventáriumában tükröződniük kell.

Kulcsszavak: AJTP, tehetséggondozás, hátrányos helyzet, jövőre irányuló tervek, aspirációk, extrinzik, intrinzik motívumok.

Diszciplinák: pedagógia, pszichológia

Abstract

*FUTURE PLANS AND ASPIRATIONS
OF DISADVANTAGED GIFTED CHILDREN*

This article aims at answering the question if the sociometric status, social and emotional intelligence, future plans and aspirations of disadvantaged students with low-socioeconomic status who were selected to participate in a five-year-long, complex talent support programme in secondary school indicate any deviations from those of students in a more advantaged position and if yes, in what. The authors introduces in detail the comprehensive János Arany Talent Support Programme for Disadvantaged Students (JATMP, in Hungarian: Arany János Tehetséggondozó Program a szociálisan hátrányos helyzetű tanulókért, AJTP) which covers the whole country and then compares the future plans and motivations of the children participating in it to those of not disadvantaged ones who are attending the same secondary school.

The study was conducted with the Aspiration Index questionnaire (Kasser- Ryan, 2005; Hungarian version: V. Komlósi and co., 2006). The authors compared the Extrinsic and Intrinsic motives of the group taking part in AJTP programme and those of the control group as well as with the mean according to Komlósi. According to the results, the mean of importance of intrinsic life aims is higher than that of the children in the control group or of Hungarian standard (V. Komlósi and co., 2006). There was no significant difference in the importance of the extrinsic life aims between the two groups. In the Programme, the equality of opportunity and education based on insurance of the principle of fairness are fortunately matched with education-centred pedagogical concepts. In this respect, it might serve as a model to the creators of future programmes for the compensation of disadvantages as it carries such values and principles which must be reflected in the inventory of shared functions of all modern education systems.

Keywords: AJTP, talent support, disadvantage, future plans and aspirations, extrinsic, intrinsic motives

Discipline: pedagogy, psychology

Harsányiné Petneházi Ágnes, Lestyán Erzsébet és Kós Nóra (2024): Hátrányos helyzetű tehetséges gyerekek jövőre irányuló tervei, aspirációi. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2024/1. 39-51. DOI 10.35405/OXIPO.2024.1.39

A tehetséggondozás és a hátrányos helyzet

Az esélyegyenlőség kérdésköre a tehetséggondozásról való diskurzus során markánsan jelentkezik. Valóban elkerülhetetlen arról beszélni, oktatási szakemberként, intézményvezetőként, illetve pedagógusként, hogy miként valósulhat meg egyidejűleg az eredményesség és a méltányosság kérdése. Az oktatásszociológiai kutatások rendre alátámasztják (Fehérvári és Liskó, 2006a, 2006b; Berényi, Berkovits és Erőss, 2008; Pusztai, 2010; Fehérvári, Mísey, Széll, Szemerszki és Veroszta, 2016), hogy a hátrányos helyzetű, alacsony szocioökonómiai státussal bíró, hátrányos kistérségekről származó gyerekek alulreprezentáltak a magasabb presztízsű középiskolákban és a felsőfokú oktatási intézményekben.

Mindennek okaként a nem megfelelő kiválasztási gyakorlatot tüntetik fel (Gagné, 2011; Gyarmathy, 2010; Czeizel és Páskuné, 2015). A szakemberek többsége úgy ítéli meg, hogy az alacsony szocioökonómiai státuszú vagy etnikai csoporthoz tartozó tanulók alulreprezentáltsága mindenképpen a méltányosság kérdése (Mező F., 2009; Mező K., 2019), ám ez nem csak oktatási vagy társadalmi probléma, hanem erkölcsi, etikai kérdés is. Gyarmathy Éva (2010) szerint azokban a tehetséggondozó programokban, ahol a kiválasztás és azonosítás a hagyományos tesztekkel történik, valóban nagyon kevés a hátrányos helyzetű gyerek, kivéve a számukra indított programokat, mint amilyen hazánkban a Hátrá-

nyos Helyzetű Tanulók Arany János Tehetséggondozó Programja. Ezen Programok eredményességének vizsgálatai bizonyítják, hogy azok a hátrányos helyzetű tehetséges diákok, akik belépnek a programba és vállalják az abban való részvételt, később ugyanolyan jól megállják a helyüket, mint a nem hátrányos helyzetű társaik (Havasi, 2010; Fehérvári, 2015; Czeizel és Páskuné, 2015; Harsányiné, 2018). Kérdés, hogy az érintett szociokulturális hátránnyal bíró gyerekek élnek-e a kínált lehetőséggel. Mindezek arra irányítják a figyelmet, hogy a tehetséggondozásnak képesnek kell lennie a tehetség sokszínűségét megragadni, hiszen a hátrányos helyzetű tehetségesek társaikhoz hasonlóan nagyon nyitottak az újdonságokra, az új ingerekre, tapasztalatokra. A képességbeli elmaradásukat sok esetben nem lehet pótolni, sőt az ingerszegény miliő fennmaradásával a lemaradás erősödik. A tehetséges, hátrányos helyzetű gyerekeknél a deficit sajnos többszörös, ami megmutatkozik már az iskolába lépéskor. Ezért is tartják a szakemberek nagyon fontosnak a korai fejlesztést. Ami lényeges, hogy *a hátrányok minden életkorban mérsékelhetők.*

Joan Freeman (1990) vizsgálatával támasztotta alá, hogy a tehetséges gyerekekre különösen nagy hatással van az oktatási közeg, a környezet. A negatív hatások, a nem megfelelő légkör nagyobb romlást eredményezett a tehetségesek intelligenciatesztjeinek pontszámaiban, mint az átlagosokéban. Ugyanerre a következtetésre jutott Gyarmathy Éva (2001) egy után-

követés vizsgálatban. A kreatív, bátorító klíma fontossága mellett érvelt Péter-Szarka Szilvia (2014) is írásában. Az iskolai közegben a kortárs csoport, a társak lényeges visszajelzéseket és visszacsatolásokat adnak. Szintén a társak biztosítják azt a közösségi élményt, amelyben az együttes teljesítményt értékelik és elismerik. A közösség referenciaként formálja a gyermekek önmagukhoz való viszonyát is (Schwarzer és Jerusalem 1989).

A vizsgálatunkat a Hátrányos Helyzetű Tanulók Arany János Tehetséggondozó Programjának osztályaiban végeztük. Ez a Program igyekszik biztosítani a tanulóknak azt a közeget, melyben szociokulturális hátrányaik csökkenthetők, az együttműködési készségük javul, a szociális érzelmi intelligenciájuk fejlődik, mindennek birtokában jövőre irányuló terveik, aspirációik reálissá, megvalósíthatóvá válnak.

Az Arany János Tehetséggondozó Program

Az Arany János Tehetséggondozó Programot (az AJTP-t) 2000-ben hívták életre. A Program a társadalmi előmenetel intézményeinek tekinti az iskolákat, amelynek klímája, presztíze, hozzáadott pedagógiai értéke kulcsfontosságú a tehetséges gyerekek fejlesztése szempontjából.

A Program alap gondolata, hogy minden diák kapjon olyan oktatást, amely biztosítja számára a társadalmi felemelkedést, függetlenül attól, hogy milyen a lakhelyének földrajzi elhelyezkedése, településtípusa, kulturális fejlettsége és a családja anyagi helyzete. A 2000-ben országosan megin-

dult programba olyan gyerekek kerülnek be, akik bár hátrányos helyzetűek, de tehetségesek, jó adottságokkal, kellő motiváltsággal, szorgalommal rendelkeznek.

A program egyik egyedülálló erénye az „Arany János-i blokk”. Ennek része az önismeret/drámapedagógia, tanulásmódsze-tan/kommunikáció tantárgyak. Ezek a kiscsoportban, tréning jelleggel megtartott foglalkozások az öt év során jelentősen hozzájárulnak a tanulók személyiségfejlesztéséhez, motivációs bázisuk és a kreativitásuk fejlesztéséhez.

A program kerettantervének ajánlása alapján történik az önismereti foglalkozások tantárgyi programjának a megvalósítása. A speciális, tréning jellegű foglalkozások alkalmával a reális énkép kialakításától az testkép ismeretétig, a helyes pályaválasztástól a csoport pszichológiai jellemzőinek ismeretétig folyik a tehetségesek fejlesztése. Nézzünk ezekből néhány példát!

Az AJTP önismereti tréningjei nem annyira a személyiség mélyebb területeinek a feltárását és értelmezését, mint inkább a személyközi érintkezések keltette élmények megragadhatóságát, kommunikációba vonását célozzák. Az egyes évfolyamok elvárásainak és az intézmény célkitűzéseinek megfelelően alapvetővé válik a lelki kondíció fenntartása, az együttesség élménye, az érzelmi tapasztalások, a kapcsolatteremtés, a mindennapi közérzet javítása, amely kiegészül egy sokrétű, készség szintű tanulási folyamattal (Páskuné, 2010; Harsányiné, 2018).

A tanulásmódszertan tantárgy szerves része a tehetségfejlesztő folyamatnak, hiszen a tantárgyi program olyan szemléletet, látás-

módot, tanulási metódust igyekeznek elsajátítani a tanulókkal, amelyek elősegítik a tanulmányok sikeres végzését. Ugyanakkor a kognitív készségek, képességek (érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, gondolkodás) fejlesztését is fókuszba helyezi. Arra ösztönzi a tanulókat, hogy legyenek tisztában a tanulásukkal összefüggő nehézségekkel, problémákkal, keressenek megoldásokat azok eredményes és hatékony kezelésére. Mindez megkönnyíti számukra, hogy a tanulás iránti attitűd pozitívvá és örömtelivé váljon, beépüljön szokásrendszerükbe a rendszeres és folyamatos ismeretsajátítás.

A *kommunikáció* tantárgy kívánalmi 9-10 évfolyamon leginkább az anyanyelv követelményivel vannak összehangolva. A 10-12 évfolyam foglalkozásain a cél a hétköznapiakban használatos kommunikációs helyzetek gyakorlatban való alkalmazása, a kommunikáció során előforduló problémák megismerése és leküzdése. Kiemelt feladat a nem nyelvi kommunikáció eszközeinek elsajátítása, a metakommunikációs jelzések azonosításában való jártasság, valamint az íráskészség fejlesztése, az egyéni stílus kialakítása, továbbá abban történő rutin, gyakorlottság szerzése, hogy közönség előtt prezentáljanak, szerepeljenek a tanulók.

A személyiség autonómiájához, a tanulási sikerekhez jelentősen járul hozzá az, hogy a tanulók hogyan tudják kifejezni, szavakba foglalni közlendőjüket (Arany János Tehetséggondozó Program kerettantervei, 2012).

Az AJTP-ben a gazdagítás egyik nagyon fontos terepe az évenként ismétlődő szaktábor, a különböző intézmények közötti vetélkedők, a megrendezésre kerülő országos művészeti találkozók, ahol minden iskola 9. osztályos tanulója valamilyen művészeti ágban bemutatkozik.

Minta

A vizsgálatunkat a Hátrányos Helyzetű Tanulók Arany János Tehetséggondozó Programjában végeztük 13. évfolyamos, végzős tanulókkal. Ezek a fiatalok 5 éven keresztül vettek részt a tantervükbe épített szociális és érzelmi készséget fejlesztő foglalkozáson („Arany János-i blokk”). A kontrollcsoport ugyanezen iskolák 13. évfolyamáról kerültek ki, nyelvi tagozatos osztályok. Nekik nincs benne a tantervükben az AJTP említett blokkjával analóg programelem. A nyelvi tagozatos osztályokba járó tanulók a tanulmányi eredményességüket tekintve szintén kiemelkedő képességű gyerekek, továbbá az őket tanító pedagógusok közel háromnegyede tanít az AJTP-ben is. Vagyis képességeiket, az iskola szervezeti kultúráját és a tanítás szempontjából jelentős személyeket tekintve a két csoport igen jól illeszkedett egymáshoz.

A vizsgálatban $n = 559$ AJTP-s tanuló, (fiú: 165 fő, lány: 394 fő) tanuló vett részt. A kontrollcsoportba 581 nyelvi tagozatos tanuló került (fiú: 212, lány: 369 fő) (1. táblázat).

1. táblázat: A nemek aránya a két csoportban AJTP/kontroll. Forrás: a Szerzők

Csoport	Nem		Összesen (fő)
	fiú (fő)	lány (fő)	
AJTP	165	394	559
Kontroll	212	369	581
Összesen	377	763	1140

Módszer

A vizsgálatban résztvevő tanulók hosszú távú céljait az öndeterminációs elmélet alapján kidolgozott Aspirációs Index kérdőívvel vizsgáltuk. A kérdőív Kasser és Ryan szerzők nevéhez fűződik (Kasser, 2005), hazai verzióját V. Komlói Annamária és munkatársai 2006-ban alkották meg.

A kérdőív az életcélok hét területét fedik le, kategóriánként 5-5 kérdéssel. Tartalmilag két nagy csoportba sorolhatjuk a motivációkat. Intrinzik (belső jellegű) motívumok, aspirációk a személyes növekedés, a kapcsolatok kialakítása és fenntartása, a társadalomért való tenni akarás és lojalitás. Extrinzik (külsődleges) aspirációk a gazdagság (pénz), a hírnév és imázs (külső megjelenés). Az egészség motívumot a korábbi kutatások nem rendelték egyértelműen egyik kategóriához sem, V. Komlói, Rózsa, Bérdi, Móricz és Horváth (2006) viszont az intrinzik motívumokhoz sorolták.

A vizsgálati személyeknek hétfokozatú skálán kellett minden egyes kérdést három aspektusból értékelnük: fontosság, való-

sínűség, megvalósultság (V. Komlói, Rózsa, Bérdi, Móricz és Horváth, 2006).

A személyiség egészséges fejlődését azok a belső indíttatású, intrinzik magatartás és viselkedésmódok determinálják, melyek a személyiség alapszükségletét biztosítják. Ezen szükségletek, mint a személyes növekedés és autonómia, a kompetens interperszonális kapcsolatok, a társadalomban való helytállás, segítségadás nyújtja a személyiség belső motivációs bázisát

A lelki egészség fenntartásához folyamatos változásra, fejlődésre van szükség. Idővel, a tapasztalatokkal egyre sokoldalúbbá, komplexebbé válik az ember, személyes potenciáljait felismerve képes eredményesen működni a hétköznapi életben. Természetesen ehhez nagyfokú tudatosságra, nyitottságra van szükség. Ahhoz, hogy jól érezze valaki magát a bőrében, szükséges az önfogadás, az önmagunk szeretete, ismerete, az önbizalom. A személyiség fejlődése determinálja, hogy kik vagyunk, és mivé válunk, kikre tudunk hatást gyakorolni. A sikeresség, de a sikertelenség is az egyéniségből, belülről fakad. A személyiség befolyásolja az egyén sikerességét, formálja képességeit, teljesítményét, alakítja attitűdjét, annak érdekében, hogy belső tartalékait mozgósítsa. A változás jelentős területe lehet a meglévő készségek, képességek átstrukturálása, az erősségek és gyengeségek feltárása, a hiányosságok javítása, pótlása, mindezek hozzájárulnak a személyiség hatékony növekedéséhez.

Az extrinzik motiváció a külsődleges szempontok és jutalmak keresése, amely a

rövidtávú, és távlati célt tekintve is csekélyebb pszichés jólléttel jár. A személy magatartását, cselekedeteit nem belső impulzusok, ösztönzések vezérlik, hanem külsőségek.

Az természetes, hogy az egyén céljai között szerepelnek a külsődleges javak, a pénz, hírnév, vagy az imázs megszerzése is, hiszen ezek alapvető emberi tulajdonságok, jellemvonások. Az igazi probléma akkor kezdődik, amikor ezek jelentősége teljesen felértékelődik, ez veszi át az uralmat a személyiség felett. Hazai és külföldi vizsgálatok támasztják alá, hogy akiknek fontosabbak a külsődleges célok, akiknek fontosabb az anyagi cél, a pénz, a hatalom megszerzése, azok az egyének depressziósabbak, nem eléggé kooperatívok, sőt a saját életük feletti szabályozás és irányítás is alacsonyabb szintű (V. Komlósi és mtsai., 2006). Kasser (2005) is elismeri, hogy az alacsony szocioökonomiai háttérrel rendelkező, védtelen, kiszolgáltatott emberek természetes vágya az, hogy kitörjenek ebből az állapotból, rendeződjön jövedelmi helyzetük és státuszuk. Igazából nem is a rossz anyagi körülmény, a társas pozíció hiánya az, ami lelki megbetegedéseket okoz, hiszen sok szegény országban élnek hosszú ideig az emberek egészségesen. Sokkal inkább az okoz problémát, hogy a gazdasági és társadalmi különbségeket az egyének hogyan látják, önmagukat hová helyezik a környezetükben élőkkel összehasonlítva. Ha azt tapasztalják, hogy reménytelen a helyzetük, és hatalmas különbség van az ideálisnak tartott és

a valós életük között, igazából ez a megbetegítő.

Eredmények

Az aspirációk fontosságának sorrendje a következőképpen alakult a két tagozatban (2. táblázat).

2. táblázat: Az aspirációk fontosságának sorrendje és átlaga az AJTP és a kontroll csoportban. Forrás: a Szerzők

AJTP		Kontroll	
Fontosság sorrendje	Átlag	Fontosság sorrendje	Átlag
egészség	6,46	egészség	6,27
kapcsolat	6,41	növekedés	6,05
növekedés	6,06	kapcsolat	5,80
társadalom	5,39	gazdagság	5,31
gazdagság	5,22	társadalom	4,73
imázs	4,62	imázs	4,52
hírnév	3,33	hírnév	3,48

Az AJTP-ben első helyre az egészség került, majd a kapcsolat, növekedés, társadalom, (intrinzik motívumok), gazdagság, imázs, majd utolsó helyen a hírnév szerepel. A kontroll osztályokban szintén az egészség került az első helyre, ezután a növekedés, kapcsolat, gazdagság, társadalom, imázs, hírnév.

Noha az AJTP/kontroll csoportok között találtunk némi különbséget, a nemek

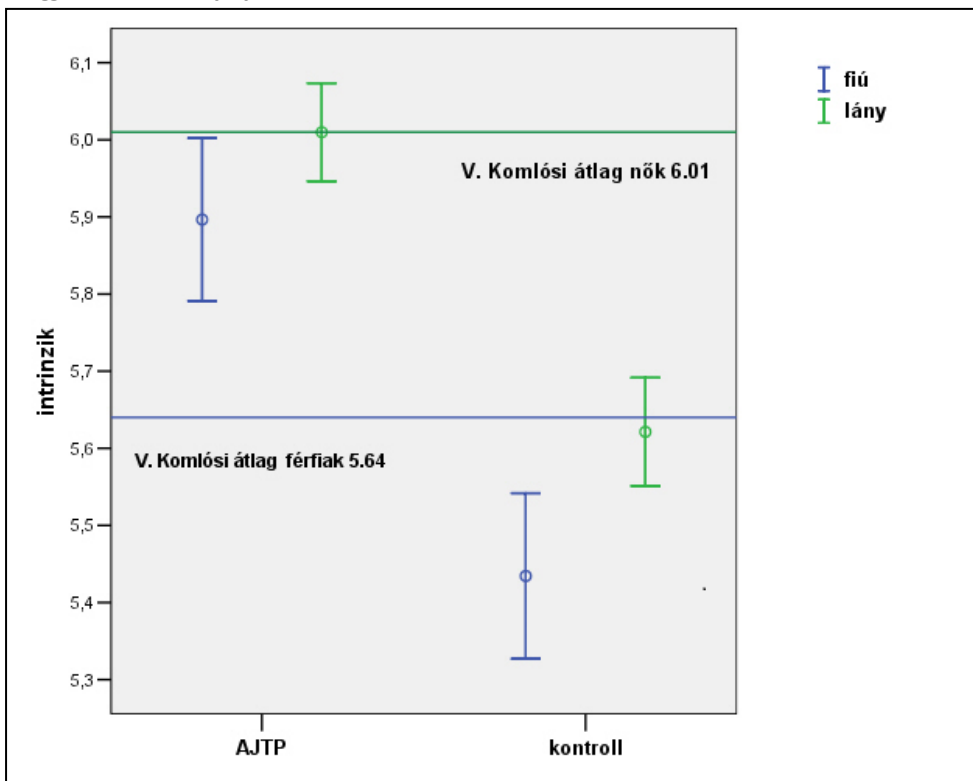
között azonban nem volt különbség a csoportokon belül.

Összehasonlítottuk az intrinzik motívumokat a két csoport között. A növekedés, a társadalom és a kapcsolat dimenziók fontosságát összegeztük az intrinzik mutatóban (melynek eloszlása normálisnak bizonyult), és itt is megvizsgáltuk a csoport és a nem hatását (1. ábra). Azt kaptuk, hogy mindkét változó hatása szignifikáns (Anova, $p < 0,001$). A V. Komlósi-féle (2006) átlagot alapul véve azt látjuk, hogy a nők és az AJTP-s lányok átlaga között nincs különbség, a férfiakét viszont a fiúk és a

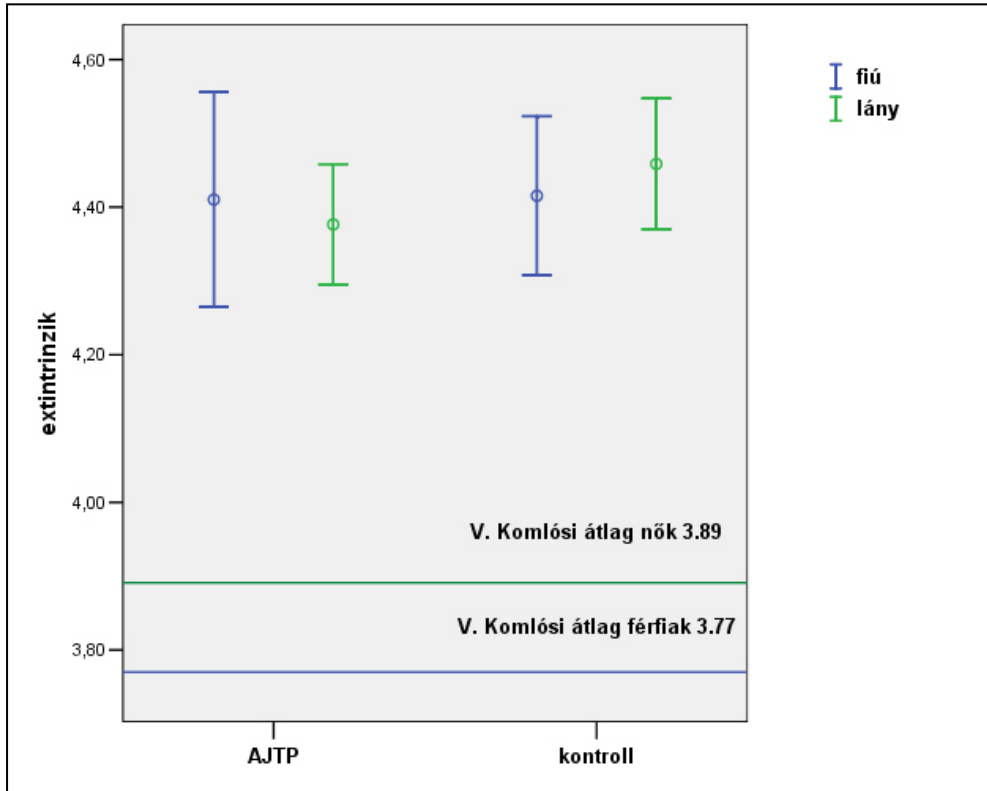
lányok átlaga is meghaladta (egymintás t-próba, $p < 0,001$). A kontrollcsoport értékei a nőktől és a férfiaktól is elmarad. Itt is normális eloszlást találtunk, majd két szempontos varianciaanalízist végeztünk, de nem találtunk szignifikáns különbséget.

Összehasonlítottuk az extrinzik motívumokat is a két csoport között. A gazdagság, az imázs és a hírnév fontosságát összegeztük egy összesített extrinzik mutatóban, és azt találtuk, hogy sem a csoportnak, sem a nemnek nincs hatása (2. ábra), vagyis a két csoport között nem találtunk szignifikáns különbséget.

1. ábra: Intrinzik motívumok összehasonlítása az AJTP és kontroll csoport és a V. Komlósi-féle átlaggal. Forrás: a Szerzők

2. ábra: Extrinziik motívumok összehasonlítása az AJTP és kontroll csoport és a V. Komlósi-féle átlaggal. Forrás: a Szerzők

A sorrendet tekintve mindkét csoportban utolsó helyre került a hírnév. Bár mindkét csoport (AJTP/kontroll) átlaga magasabb a V. Komlósi-féle (2006) átlagtól (egymintás t-próba, $p < 0,01$), nem mondhatjuk, hogy ezek a motívumok kerültek előtérbe ezeknek a fiataloknak az életében.

Az intrinziik és az extrinziik motívumok átlagának összehasonlítása a valószínűség és

megvalósultság dimenziókban. Az eddigiek során az aspirációk fontosságára vonatkozó összehasonlító elemzést végeztük el. Először az intrinziik aspirációk (növekedés, kapcsolat, társadalom) átlagait hasonlítottuk össze a valószínűség és a megvalósultság dimenziókban.

A növekedés megvalósultsága faktorban nem találtunk szignifikáns különbséget a két csoport (AJTP/kontroll) között, de a

valószínűségben igen. Örvedetes, hogy az AJTP-s gyerekek valószínűbbnek tartják a saját növekedésüket, mint a kontrollos gyerekek. Azt gondoljuk, hogy ezek jelentős eredmények, ebben a programban, hiszen önbizalomról, magabiztosságról árulkodnak. Nem a hátrányos helyzetükből fakadó nehézségek miatt siránkoznak, hanem bíznak saját erejükben, kitartásukban, képesnek érzik magukat nagyobb, távolabbi célok elérésére. A kapcsolat valószínű és megvalósult faktorokban, mindkét átlagban szignifikánsan magasabb értéket adtak az AJTP-s növendékek. Mindez feltételezi, hogy nyitott, barátságos, közvetlen emberek, akik alapvetően optimisták a jövőjükkel kapcsolatban. A kapcsolat megvalósultsága dimenzió pedig alátámasztja a szociometria segítségével feltárt társas háló relitását. A társadalom valószínűsége, megvalósultsága dimenziókban is szignifikáns különbséget találtunk. Az AJTP-s csoport mindkét dimenzióban magasabb átlagot ért el, mint a kontroll csoport. A társadalomban való aktív részvétel, a társadalmi felelősségvállalás nem csak a fontosság szintjén szerepel ezeknek a gyerekeknek a mindennapjaiban, hanem mélyebb jellemvonásként, későbbi célként is megjelenik az életük fontos részeként. A nagyobb intrinzik motiváció a vizsgálatok szerint magasabb pszichés jóléttel, magasabb szintű testi és lelki egészségmutatókkal jár (V. Komlósai és mtsai, 2006). Mindez alapfeltétele az egészséges és hatékony személyiségműködésnek (v.ö.: Harsányiné, 2018).

Mint láttuk, a növekedés megvalósultságában nem találtunk szignifikáns különbséget a két csoport között, de a valószínűségben igen, a kapcsolat valószínű és megvalósult faktorokban, mindkét átlagban szignifikánsan magasabb értéket mutatnak az AJTP-s diákok, mint ahogyan a társadalom valószínűsége, megvalósultsága dimenziókban is.

Az extrinzik aspirációk (gazdagság, hírnév, imázs) átlagainak összehasonlítása is megtörtént mindkét dimenzióban (valószínű, megvalósult). A gazdagság fontosságának megítélésében nem volt különbség a két csoport között (2. táblázat), de a valószínűségében és megvalósultságában igen. A kontrollcsoportba járó tanulók valószínűbbnek vélik, hogy a közeljövőben anyagi gondjaik nem lesznek, sőt a gazdagság megvalósultságánál is szignifikánsan magasabb átlagot érek el, mint az AJTP-s gyerekek. Ebben a kontextusban a hátrányos helyzetű fiatalok a valóságról, a realitásról nyilatkoznak. A hírnév valószínűsége és megvalósultsága összefüggésében is szignifikáns különbséget kaptunk a kontrollcsoport javára. Az imázs megvalósultságának megítélésében nem volt különbség a két csoport között, csak a valószínűségének megítélésében, de itt az AJTP-s gyerekek adtak szignifikánsan magasabb értékeket.

Összegzés

A Hátrányos Helyzetű Tanulók Arany János Tehetséggondozó Programjában résztvevő tanulókra az egészségtudatos magatartás, az egészségmegőrzés iránti i-

gény jellemző. Elengedhetetlennek ítélik a mély, őszinte, elkötelezett baráti és emberi kapcsolatokat, melyben az érzelmi támogatás az elfogadás magas fokú, ahol odafigyelnek egymásra, toleránsak és együttműködők.

Fontos eredménynek tarjuk, hogy az AJTP-s gyerekeknél lényeges a saját növekedés, az önfogadás, az autonómia, hiszen ez alapvető a jövőbeli sikerességük és boldogulásuk szempontjából. Az AJTP-s gyerekek fogékonyak a társadalmi, és szociális problémákra, együtt éreznek az elesettekkel, a támogatásra szoruló emberekkel. Empátiás és proszociális attitűd jellemzi őket, akik önzetlenül segítenek a rászorulókon. A gazdagság fontos dimenzióban az értékek között nem találtunk szignifikáns különbséget az AJTP és kontroll csoport között. Mindezt interpretálhatnánk a tudatos, ambiciózus fiatalok jövőre irányuló terveként. Mégis az fogalmazódik meg bennünk, hogy a Hátrányos Helyzetű Tanulók Arany János Tehetséggondozó Programjában résztvevő gyerekek esetén ezen értékrend, az értékek fontossága inkább annak deficitjéből ered. Kevés köze van mindennek a valósághoz, a személyes tapasztalataikhoz sokkal inkább mindez a kívánalmakhoz, a vágyakhoz.

Az imázs fontosságának megítélésében sincs szignifikáns különbség a két csoport (AJTP/kontroll) között. A fiatalok, ha nem is mindenképp fölé, de lényegesnek tartják a külső megjelenést, a kinézetet. A média, az internet, a bulvár leginkább az

ideálist állítják be modellként, hangsúlyozva a küllem fontosságát. Mindezek mégsem hatnak a vizsgálat szerint a gyerekekre olyan szinten, hogy az az életüket befolyásolja. Mindkét csoportban (AJTP/kontroll) a hírnév dimenzió került az utolsó helyre. A kontroll csoport azonban fontosabbnak tartja az elismerést, mint az AJTP-s diákok. Pozitívum, hogy a hírnév elhanyagolható célként jelenik meg a fiatalok életében.

Az AJTP-s tanulók valószínűbbnek tartják a saját növekedésüket, mint a kontrollcsoportba tartozó társaik. Ezek jelentős eredmények ebben a programban, hiszen határozottságról, magabiztosságról tanúskodnak. A társadalomban való aktív részvétel, a társadalmi felelősségvállalás az AJTP-s tanulóknál nem csak a fontosság szintjén szerepel, hanem mélyebb jellemvonásként, későbbi célként is megjelenik az életük fontos részeként.

Láthattuk, hogy a 22 éve működő program szerves részévé vált az intézmények struktúrájának. Elérhetővé vált a tanulók számára az 5 évig tartó képzés során, hogy a szociokulturális hátrányokat ledolgozzák, enyhítsék. A tapasztalatok ugyanakkor azt is bizonyították, hogy milyen sok tehetséges, ezáltal eredményesen, sikeresen fejleszhető tanuló, csiszolatlan gyémánt rejlik közöttük. Személyiségfejlesztésük, a bennük rejlő lehetőségek felfedezése nagyon értékes a pedagógusok és az iskolák számára, hiszen érdekes, izgalmas, kincstalálás jellegű, és nem utolsó sorban pedagógiai sikerélmény.

Irodalom

- Berényi E., Berkovits B. és Erőss, G. (2008): *Iskolarend. Kiváltság és különbségtétel a közoktatásban*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Czeizel E. és Páskuné K. J. (2015): *A tehetség definíciói, fajtái*. Didakt Kiadó, Debrecen. 33-74.
- Fehérvári A. (2015): Az Arany János Program tanulóinak eredményessége. In: Kállai Gabriella (szerk.): *Tehetséggondozó Programok*, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. 20-48.
- Fehérvári A. és Liskó I. (2006a): *Az Arany János Program hatásvizsgálata*. Felsőoktatási Kutatóintézet, 2006. /Kutatás Közben 275/
- Fehérvári A. és Liskó I. (2006b): Az Arany János Program tanulói. *Iskolakultúra*, 7-8, 63-76.
- Fehérvári A., Misley H. Széll K., Szemerszki M. és Veroszta Zs. (2016): *A felsőoktatás szociális dimenziója – hátrányos helyzetű csoportok hozzáférése és részvétele a felsőoktatásban című kutatás*, Tempus Közalapítvány, Budapest.
- Freeman, J. (1990): The intellectually gifted adolescent. In Howe, M. J. A. (Ed.): *Encouraging the Development of Exceptional Skills and Talent*. British Psychological Society, Leicester, 89-108.
- Gagne, F. (2011): Tehetségfejlesztés az oktatásban és a méltányosság kérdése a tehetséggondozás terén az esélyegyenlőség szemszögéből. In: Balogh László (Szerk.): *A tehetségfejlesztés nemzetközi horizontja az esélyegyenlőség szemszögéből*. F. Gagné tehetségfejlesztési modelljének elemzése, Géniusz könyvek 25., Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest.
- Gyarmathy, É. (2001): Special Persons in the Early Years of Gifted Children. Mentors and Some of Their Effects. *Educating Able Children*, Volume 5, May, 13–18.
- Gyarmathy É. (2010): *Hátrányban az előny – A szociokulturálisan hátrányos tehetségesek*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest
- Harsányiné P. Á. (2018): Hátrányos helyzetű tehetséges tanulók szociális-érzelmi intelligenciájának vizsgálata a társas háló tükrében. Doktori disszertáció, Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola
- Havasi B. (2010): A felvételi menedzsment jó gyakorlata a Babus Jolán Középiskolai Kollégiumban. *Új Pedagógiai Szemle*, 8-9, 85-90.
- Kasser T. (2005): *Az anyagiasság súlyos ára*. Ursus Libris, Budapest, Magyarország
- Mező F. (2009). Hátrányos helyzetű gyermekek tehetségfejlesztése a pedagógiai gyakorlatban. *Fókusz - Pedagógiai Közéleti Lap 11*: 2. pp. 88-98.
- Mező K. (2019). A kreativitás szerepe a roma gyermekek és tanulók tehetséggondozásában. In: Biczó, Gábor (szerk.) *Így kutatunk mi: A Lippai Balázs Roma Szakkollégium válogatott romológiai tanulmánygyűjteménye*, Debrecen: Didakt. pp. 69-85
- Páskuné K. J. (2010): *Tanulói sajátosságok tükröződése hátrányos helyzetű tehetségesek*

- jövőképében*. Habilitációs értekezés, Debreceni Egyetem.
- Péter-Szarka Sz. (2014): *Kreatív klíma – a kreativitást támogató légkör megteremtésének iskolai lehetőségei*. Génusz Műhely, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest.
- Pusztai G. (2010): *Egy határmenti régió hallgató társadalmának térszerkezete*. In: Juhász E. (szerk.): *Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus*. Régió és oktatás V. Center for Higher Education Research and Development Hungary, Debrecen, pp. 43–56.
- Schwarzer, R. & Jerusalem, M. (1989): Development of test anxiety in high school students. In Sarason, L. G. & Spielberger, C. D. (Eds): *Stress and Anxiety. Hemisphere*, Washington, D C, 65–79.
- V. Komlósi A., Rózsa, S., Bérdi, M., Móricz, É. és Horváth, D. (2006): „Az aspirációs index hazai alkalmazásával szerzett tapasztalatok” *Magyar Pszichológiai Szemle* 61. kötet (2): 237-250.